

Toisen lakivaliokunnan mietintö n:o 1 hallituksen esityksestä eräksi sotilasoikeudenhoitoon liittyviksi laeiksi

Eduskunta on 15 päivänä syyskuuta 1989 lähettänyt valiokunnan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen n:o 100/1989 vp.

Valiokunta on eduskunnan päätöksen mukaisesti hankkinut edellä mainitusta esityksestä puolustusasiainvaliokunnan lausunnon, joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina puolustusministeri Ole Norrback ja nuorempi hallitussihteeri Seppo Kipinoinen puolustusministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Matti Lahti ja lainsäädäntöneuvos Pentti Väänänen oikeusministeriöstä, eduskunnan oikeusasiamies Jacob Söderman, toimistopäällikkö Kalevi Klefström ja asessori Kalervo Artema pääesikunnasta, komentaja Olli Nepponen Porin prikaatista, komentaja Seppo Tanskanen Savon prikaatista, komentaja Pertti Vuolento Kainuun prikaatista, kihlakunnantuomari Nils Olof af Björksten Raaseporin tuomiokunnasta, toiminnanjohtaja Pirkko Lahti Suomen Mielenterveysseurasta, puheenjohtaja Mikael Aalto ja pääsihteeri Tero Paloheimo Suomen Varusmiesliitosta, oikeustieteen lisensiaatti Martin Scheinin ja opiskelija Antti Vuolanne.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan sotilasoikeudenhoitoon liittyviä lakeja muutettaviksi vastaamaan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen liittymisestä Suomen lainsäädännölle aiheutuvia vaatimuksia. Sotilaskurinpitola- ja sotilasoikeudenkäyntilain ehdotetut muutokset mahdollistaisivat muun muassa muutoksenhaun yleiseltä tuomioistuimelta kurinpitomenettelyssä määrättyyn kurinpitorangeistukseen. Tuomioistuin käsitelisi asian normaalissa rikosasian käsittelyjärjestyksessä ja olisi päätösvaltainen myös, kun siinä olisi yksin puheenjohtaja.

Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että puolustusministeriö olisi oikeutettu paikallisista olosuhteista johtuen antamaan kurinpitovallitusasian käsittelystä sotilaskurinpitolaista ja -asetuksesta poikkeavia määräyksiä.

Sotilaskurinpitolakia ehdotetaan lisäksi muutettavaksi siten, että kurinpitoseuraamusten eristeinen rasittavuus voitaisiin oikeudenmukaisemmin ottaa huomioon täytäntöönpanossa ja että arestin täytäntöönpano voitaisiin keskeyttää, jos asevelvollisen palvelus keskeyttäisiin terveydellisistä syistä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan heti niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi.

Valiokunnan kannanotot

Yleisperustelut

Hallituksen esityksessä mainituista syistä ja saadun selvityksen perusteella valiokunta pitää lakiehdotuksia tarpeellisina ja puoltaa niiden hyväksymistä eräin muutoksin. Yleiseltä tuomioistuimelta tapahtuvan muutoksenhaun mahdollistaminen kurinpitomenettelyssä määrätystä kurinpitorangeistuksista parantaa asianomaisten oikeusturvaa ja merkitsee siten sotilaskurinpitojärjestelmän kehittämistä nykyaikaiselta oikeusvaltiolta edellytettävään suuntaan.

Puolustusasiainvaliokunnan asiasta antamassa lausunnossa on todettu, että yhteiskunnallisesta kehityksestä aiheutuu tarve tarkastella ajoittain eri rangaistusmuotojen tarkoituksenmukaisuutta. Esillä on tällöin ollut muun muassa ankarana koettavan arestirangaistuksen mahdolliset vaikutukset mielenterveyteen.

Puolustusasiainvaliokunta on todennut tyydytyksellä, että puolustusministeri on asettanut työryhmän selvittämään sotilaskurinpitolain seuraamusjärjestelmän toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Vaikka kurinalaisuuden säilyttäminen on sotilaallisissa organisaatioissa välttämätöntä, puolustusvoimien johtamiskulttuuria on tulevaisuudessa edelleen pyrittävä kehittämään kannustavien keinojen käytön edistämiseen pakotteiden sijasta.

Toinen lakivaliokunta yhtyy edellä esitettyihin puolustusasiainvaliokunnan näkemyksiin puolustusvoimien johtamiskulttuurin kehittamisestä ja korostaa annettavan koulutuksen mielekkyyden merkitystä pyrittäessä kurinpitokomusten vähentämiseen. Sotilaskurinpitolain seuraamusjärjestelmän toimivuutta selvittäneen työryhmän mietintö on juuri valmistunut ja siinä esitetään valiokunnan saaman selvityksen mukaan seuraamusjärjestelmän merkittävää lieventämistä. Valiokunta pitää seuraamusjärjestelmän lieventämistä perusteltuna ja kiirehtii sotilaskurinpitolain seuraamusjärjestelmän kehittämistä koskevien lakiehdotusten saamista eduskunnan käsittelyyn.

Valiokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota ilman palvelusvelvollisuutta toimeenpantavan arestin mielenterveydellisiin vaikutuksiin. Mielenterveydelliset ongelmathan ovat suurin syy varusmiespalveluksen keskeyttämiseen tai palveluksesta vapauttamiseen. Arestin toimeenpano eristettynä lähes ympäri vuorokauden yksinäishuoneeseen ilman mahdollisuutta sosiaalisiin kontakteihin on arestilaiselle henkisesti raskas kokemus. Kun synnä kurinpitotrikomukseen saattavat alunperinkin olla mielen-terveyteen, ihmissuhteisiin ja kontaktivaikeuksiin liittyvät ongelmat, täydellinen eristäminen arestiaikana vain lisää ongelmia ja saattaa nopeuttaa palvelun keskeyttämiseen johtavaa tapahtumaketjua, vaikka varusmies itse toivoisi voivansa vaikeuksistaan huolimatta suorittaa palvelunsa loppuun.

Valiokunta katsookin, että aresti tulisi nykyistä useammin toimeenpanna palvelusvelvollisuudella, jolloin arestilaisen mahdollisuus sosiaalisten kontaktien ylläpitoon säilyisi ja hän voisi päivän aikana osallistua annettavaan koulutukseen. Valiokunta korostaa, että toimeenpantaessa arestia ilman palvelusvelvollisuutta tulisi kurinpitoesimiehen yhdessä lääkärin kanssa aina tarkistaa ennen arestin toimeenpanemista, että arestista ei koidu psyykkisiä tai fyysisiä seuraamuksia varusmiehelle.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki sotilaskurinpitolain muuttamisesta

36 §. Pykälän 1 momentista ehdotetaan ”halutessaan”-sana poistettavaksi tarpeettomana.

Lakiehdotuksen mukaan kurinpitovalitus voitaisiin käsitellä ja ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta. Kun valituskirjelmän laatimiselle säädetty määräaika on varsin lyhyt eikä valittajalla aina ole käytettävissään oikeudellista apua kirjelmän laatimisessa, tuomioistuimen mahdollisuudet asian monipuoliseen tutkimiseen voivat olla puutteelliset pelkän asiakirja-aineiston pohjalta. Valituksen käsitte-lyedellytysten ja valittajan oikeusturvan kannalta on perusteltua, että valittaja on paikalla valitusta käsiteltäessä ja voi tuoda tällöin esiin niitä asiaan liittyviä seikkoja, joita ei ehkä ole riittävästi käsitelty valituskirjelmässä. Jos valittaja kuitenkin jää saapumatta oikeuteen eikä ole ilmoittanut laillista estettä poissaololleen, valitus tulee voida käsitellä ja ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta, jotta asian käsittely ei tämän johdosta tarpeettomasti pitkittyisi ja vaikeutuisi. Valiokunta ehdottaakin laillista estettä koskevan lisäyksen tekemistä lakiehdotukseen.

37 §. Lakiehdotuksen perustelujen mukaan kurinpitorangeistusta koskevaa päätöstä voitaisiin tuomioistuimessa lieventää tai se voitaisiin kumota, mutta sitä ei voitaisi koventaa. Valiokunta katsoo, että ilman erillistä säännöstä lieventämisessä ei voida käyttää kurinpitoojennuksiin kuuluvia seuraamuksia. Valiokunta ei kuitenkaan ehdota tällaisen säännöksen lisäämistä lakiin, koska kurinpitorangeistuksen muuttamista kurinpito-ojennukseksi ei voida pitää tarpeellisenä eikä tarkoituksenmukaisena, vaan lieventäminen voi tapahtua kurinpitorangeistusten puitteissa esimerkiksi vähentämällä arestin tai kurinpitosakon määrää taikka muuttamalla aresti kurinpitosakoksi tai varoitukseksi.

2. Laki sotilasoikeudenkäyntilain muuttamisesta

16 §. Sotilasoikeudenkäyntiasiat on käsiteltävä kiireellisinä ja alioikeuden on otettava ne käsittelyyn kolmenkymmenen päivän kuluessa syyttäjän ilmoituksen saapumisesta. Kurinpitovalitusten nopean käsittelyn turvaamiseksi va-

liokunta ehdottaa, että pykälään lisätään säännös, jonka mukaan kurinpitovalitus on otettava käsiteltäväksi seitsemän päivän kuluessa sen vireilletulosta.

3. Laki Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan annetun lain 14 §:n muuttamisesta

14 §. Lakiehdotuksen mukaan puolustusministeriö voi paikallisten olosuhteiden vaatiessa antaa toimivallasta kurinpitomenettelyssä, kurinpitoasian ja -valituksen käsittelystä ja valvonnasta sekä seuraamusten täytäntöönpanosta sotilaskurinpitolain ja -asetuksen säännöksistä poikkeavia määräyksiä. Lakiehdotuksen perustelujen mukaan tarkoituksena on ollut, että puolustusministeriö voisi antaa valittajan läsnäolo-oikeutta tuomioistuimessa rajoittavan määräyksen. Kurinpitovalituksen käsittely

kuuluu lakiehdotuksen mukaan tuomiovallan piiriin ja tuomiovallan käyttö on hallitusmuodossa säädetty riippumattomien tuomioistuinten tehtäväksi. Tästä syystä ja koska tarkoitus on rajoittaa kansalaisten oikeuksia, valiokunta katsoo, että valituksen käsittelyä koskevat säännökset on syytä ottaa lakiin eikä jättää niitä alemmanasteisilla määräyksillä annettaviksi. Näin ollen valiokunta ehdottaa sanan ”valitus” poistamista puolustusministeriölle annettavan valtuutussäännöksen luettelosta ja pykälään lisättäväksi säännöksen, jonka mukaan ulkomaille palvelevalle rauhanturvaamishenkilöstöön kuuluvalla ei tarvitse järjestää mahdollisuutta osallistua varoitusta tai kurinpitosakkoa koskevan valituksen oikeuskäsittelyyn Suomessa.

Valiokunta ehdottaa kunnioittaen,

että lakiehdotukset hyväksyttäisiin näin kuuluvina:

1.

Laki

sotilaskurinpitolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilaskurinpitolain (331/83) 40 §,

muutetaan 6 luvun otsikko, 34—37, 39 ja 44 § sekä

lisätään 8 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

8 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

6 luku

Kurinpitovalitus ja kurinpitomenettelyn valvonta

34 ja 35 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

36 §

Kurinpitoesimiehen on huolehdittava siitä, että valittajalla on palveluksen estämättä mahdollisuus laatia valituskirjelmä ja että hän

(*poist.*) voi osallistua kurinpitovalituksen oikeuskäsittelyyn.

Kurinpitovalituksen käsittelyssä noudatetaan, mitä sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettujen rikosasioiden käsittelystä on säädetty. *Mikäli valittaja jää saapumatta oikeuteen ilmoittamatta laillista estettä*, kurinpitovalitus voidaan käsitellä ja ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta.

37, 39 ja 44 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulo- ja soveltamissäännös
(Kuten hallituksen esityksessä)

2.

Laki**sotilasoikeudenkäyntilain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilasoikeudenkäyntilain (326/83) 3 §:n 1 momentti ja 16 §:n 2 momentti sekä lisätään lakiin uusi 1 a § seuraavasti:

1 a ja 3 §
 (Kuten hallituksen esityksessä)

16 §

Alioikeuden on otettava asia käsiteltäväksi kolmenkymmenen päivän kuluessa syyttäjän

ilmoituksen saapumisesta. Kurinpitovalitus on kuitenkin otettava käsiteltäväksi seitsemän päivän kuluessa sen vireilletulosta.

Voimaantulosäännös
 (Kuten hallituksen esityksessä)

3.

Laki**Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan annetun lain 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan 29 päivänä kesäkuuta 1984 annetun lain (*poist.*) 14 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on 29 päivänä joulukuuta 1988 annetussa laissa (1261/88), näin kuuluvaksi:

14 §

Rikosoikeudellinen vastuu

Pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 14 §:n 1 momentissa säädetty määräaika pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi ottamista varten pitenee pidätetyn kuljettamiseen rauhanturvaamisorganisaation toimialueelta Suomeen tai tuomioistuimen jäsenten matkaan Suomesta toimialueelle käytetyllä ajalla. Puolustusministeriö voi paikallisten olosuhteiden vaatiessa antaa toimivallasta kurinpitomenettelyssä, kurinpitoasian (*poist.*) käsitte-

lystä ja valvonnasta sekä seuraamusten täytäntöönpanosta sotilaskurinpitolain ja -asetuksen säännöksistä poikkeavia määräyksiä. *Ulko- ja sisäministeriö on määrännyt, että ulkomailta palvelevalle rauhanturvaamishenkilöstöön kuuluvalla ei tarvitse järjestää mahdollisuutta osallistua kurinpitovalituksen oikeuskäsittelyyn Suomessa, jos kurinpitoseuraamusena on määrätty varoitus tai kurinpitosakko, jollei tuomioistuin toisin määrää.*

Voimaantulosäännös
 (Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 14 päivänä maaliskuuta 1990

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Säilynoja, varapuheenjohtaja Lax, jäsenet Aittoniemi (osittain), Jokiniemi, Kautto (osittain), La-

piolahti (osittain), Lehtosaari, Löyttyjärvi, Myller (osittain), Röntynen, Savela ja Vuoristo sekä varajäsenet Saarinen ja Uitto.

Vastalause

Hallituksen esitys sotilasoikeudenhoidon saattamisesta Suomessa vastaamaan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen vaatimuksia on suunnaltaan sellainen, jota SKDL:n edustajat esittivät toisessa lakivaliokunnassa jo sotilaskurinpitolain säätämisen yhteydessä (1982 vp. — II LaVM n:o 15 — Esitys n:o 87/1981 vp.) mietintöön jättämässään vastalauseessa. Edustajamme esittivät tuolloin, että kurinpitorangeistukset tulisi aina voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Kiinnitimme tällöin valiokunnan huomiota myös siihen, että ns. kova arestirangaistus (ilman palvelusvelvollisuutta) aiheuttaa varusmiehille vakavia mielenterveysongelmia.

Nyt käsittelyssä olleessa hallituksen esityksessä perustellaan uudistusta Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisestä Suomelle aiheutuvilla vaatimuksilla korjata omaa lainsäädäntöämme. Esityksessä ehdotetaan, että kurinpitorangeistukseen saisi aina hakea muutosta tuomioistuimessa (34 §) ja että valituksella olisi täytäntöönpanoa lykkäävä vaikutus, paitsi milloin rangaistu antaa kirjallisen suostumuksensa välittömään täytäntöönpanoon.

Asiantuntijalausuntojen perusteella emme ole voineet vakuuttua kuitenkaan siitä, että esitys kaikilta osin vastaisi Euroopan neuvoston ihmisoikeusyleissopimuksen henkilökohdista vapautta koskevan 5 artiklan ja kunnollista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan määräyksiä. Se, että esitetyt säännökset eivät suoranaisesti olisi sopimusmääräysten vastaisia, ei poista sitä ongelmaa, että arestirangaistuksen osalta lopputulos ei ilmeisesti olisi kuitenkaan Euroopan ihmisoikeusyleissopimuksen mukainen.

Mikä koskee erityisesti ihmisoikeusyleissopimuksen 5 artiklan 1 kohdan lailliselle vapaudenriistolle asettamia kriteereitä, voidaan todeta, että sen tulee tapahtua toimivaltaisen tuomioistuimen päätöksellä. Lakiehdotus ei täytä tätä vaatimusta. Laki sallisi edelleen arestin määräämisen sotilasviranomaisen päätöksellä, joskin nykytilanteesta poiketen rangaistuksesta olisi mahdollista valittaa tuomioistuimelle. On aihetta epäillä, että valitusten tekeminen jäisi yksittäistapauksellisesti varsin poikkeukselliseksi. Varusmiesten ja kantahenkilökunnan tosiasiallinen oikeusturva ei tästä lisääntyisi,

mutta Suomi kiillottaisi tällä uudistuksella pahoin kärsinyttä kuvaansa ihmisoikeuskysymysten alueella.

Kurinpitorangeistuksista ehdotettu täytäntöönpanoa lykkäävä valitusoikeus tuomioistuimelle ei ole riittävä, siltä osin kuin kurinpitorangeistuksissa on kysymys vapaudenriistosta. Asiantuntijaselvityksen mukaan Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta vapaudenriiston sisällöstä mahdollistaa sellaisen johtopäätöksen, että sekä ”kova” aresti ilman palvelusvelvollisuutta että ”tavallinen” aresti palvelusvelvollisuudella ovat vapaudenriistoja Euroopan neuvoston ihmisoikeusyleissopimuksen 5 artiklan mielessä. Aresti palvelusvelvollisuudella tulkittaneen vapaudenriistoksi siksi, että siihenkin sisältyy eristäminen muista rangaistuksista. Vapaudenriistot ovat toteutettavissa sopimuksen mukaan vain laillisen tuomioistuimen päätöksellä.

Esitys saattaa olla ongelmallinen myös sopimuksen 6 artiklan vaatimuksen osalta, joka koskee oikeudenkäyntimenettelyä rikosasioissa ja eräissä muissa asioissa. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenee, että vaikka vapaudenriisto olisi kansallisessa lainsäädännössä luonnehdittu kurinpidolliseksi, se saattaa olla rikosoikeudellinen yleissopimuksen mielessä. Erityisesti näin on katsottu silloin, kun kurinpidollinen vapaudenriisto on ollut kestoltaan vähäistä pidempi, ja tällaisissa tapauksissa asian on katsottu edellyttävän 6 artiklan mukaista oikeussuojaa eli laillisen tuomioistuimen käsittelyä.

Liittyen oikeustieteen lisensiaatti Martin Scheininin valiokunnalle antamaan lausuntoon on eduskunnan oikeusasiamies Jacob Söderman 6.3.1990 antamassaan lausunnossa käsitellyksemme mukaan yhtynyt epäilyksiin, että lakiesitys sellaisenaan saattaa aiheuttaa ongelmia ihmisoikeusyleissopimuksen kannalta. Mielestämme oikeusasiamiehen lausunto on erittäin keskeinen lakiehdotuksen sisältöä arvioitaessa, joten lainaamme sitä tässä laajasti.

Oikeusasiamies toteaa lausunnossaan mm. seuraavaa:

”Sopimusta tulkittaessa on aina kiinnitetty huomiota oikeusturvajärjestelyjen kokonaisuuteen ja erilaisten tekijöiden yhteisvaikutukseen. Näin ollen esim. valitusajan pituudella voi olla

merkitystä kurinpitoesimiehen ja tuomioistuimen ehdotetun toimivaltajaon sopimuksen mukaisuutta arvioitaessa. Sotilaskurinpitolain ehdotetussa 6 luvun 35 §:n 1 momentissa mainittu kolmen päivän valitusaika on ilmeisesti liian lyhyt.

Uudistankin aikaisemman ehdotukseni siitä, että kolmen päivän valitusaika muutetaan viideksi vuorokaudeksi.

Scheinin 6 artiklaa koskevat varoitukset lienevät perusteltuja. Jo yli 10 vuorokauden arestirangaistuksen tuomitsemista pidettäisiin sopimuksen tarkoittamassa mielessä rikosprosessina eikä enää 'kurinpitomenettelynä'. Näin ollen olisi varmistuttava siitä, etteivät kurinpitovalituksen käsittelyä varten säädetyt menettelynormit alita sopimuksen 6 artiklan minimistandardeja.

Tältä kannalta on arveluttava se ehdotus, että kurinpitovalitus voitaisiin ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta. Oikeudenkäymiskaaren mukaan rikosasian vastaajaa ei voida tuomita vapausrangaistukseen, ellei häntä ole asian käsittelyn aikana henkilökohtaisesti kuultu. Tätä normia pitäisi käsittääkseni soveltaa myös kurinpitovalituksen oikeuskäsittelyssä. Varusmiespalvelustaan suorittavan vastaajan henkilökohtaisen kuulemisen ei luulisi tuottavan käytännössä ongelmia. Kun kurinpitovalitusasian vastaajan kuuleminen tuomioistuimessa tapahtuisi viran puolesta, vältettäisiin myös se vaara, että esimies painostaisi vastaajan jäämään pois asiansa käsittelystä. Sen vuoksi esitän, että ehdotetun sotilaskurinpitolain 6 luvun 36 §:n 2 momentin viimeinen virke ('Kurinpitovalitus voidaan käsitellä ja ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta.') poistetaan.

Sopimuksen 7. lisäpöytäkirjan 2 artiklan mukaan jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada sekä syyllisyyskysymys että tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa. Vähäisten rikosten (offences of a minor character) osalta voidaan kuitenkin lailla säätää poikkeuksia.

Ehdotuksen mukaan kurinpitovalitusasiassa ei olisi muutoksenhakumahdollisuutta. Toistaiseksi Strasbourgissa ei liene otettu selvää kantaa siihen, missä valituskiellon sallittavuuden raja liikkuu. Kun muutoksenhakuoikeus kos-

kee sopimuksen mukaan pääsääntöisesti myös sakkoasioita, arestirangaistuksen katsottaneen jo liittyvän vähäistä vakavampaan rikokseen. Nopean käsittelyn tarve kuitenkin ilmeisesti puoltaisi ehdotettua valituskieltoa. Sitä tärkeämpää siis on, että kurinpitovalitusasian ainoassa oikeuskäsittelyssä taataan kunnollinen oikeudenkäynti (fair trial)."

Jotta ihmisoikeussopimuksen velvoitteet täytettäisiin ja varusmiesten oikeusturva voitaisiin taata, ehdotamme, että arestia ei voitaisi määrätä kurinpitomenettelyssä vaan ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. Valitusajaksi kurinpitovirangaistuksesta ja myös kurinpito-ojenuksena määrätystä poistumiskiellosta ehdotamme oikeusasiamiehen ehdotuksen mukaisesti viittä vuorokautta. Jotta kurinpitoasiassa voitaisiin turvata kunnollinen rikosasian käsittelyä vastaava oikeudenkäynti, ehdotamme poistettaviksi säädökset siitä, että asia voidaan käsitellä ja ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta.

Kuten valiokunnan mietinnössäkkin on todettu, aresti ilman palvelusvelvollisuutta on erittäin ankara rangaistus. Aresti koetaan usein eristämisen vuoksi jopa vankeusrangaistusta vaikeammaksi kestävä. Useissa asiantuntijalausunnoissa kiinnitettiin huomiota arestin mielenterveydellisiin vaikutuksiin. Valiokunta toteaa, että arestia tulisi aikaisempaa useammin määrätä palvelusvelvollisuudella. Meidän mielestämme ilman palvelusvelvollisuutta toteutettava arestista tulee kokonaan luopua ja ehdotammekin tämän mukaista muutosta lakiin.

Meidän mielestämme valiokunnan olisi tullut ottaa kantaa valiokunnan tiedoksi saatettuun asetulusuunnokseen, jossa nykykäytännöstä poiketen esitetään, että arestilaisten sairastuminen ja joutuminen sairaalahoitoon katkaisee arestin siten, että sairaalassaoloa ei lueta rangaistusaikaan. Mielestämme tämä esitys saattaa johtaa ongelmiin ehkäistessään mahdollisesti arestilaisten hakeutumista hoitoon silloinkin kun hoidon tarve on ilmeinen.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että valiokunnan mietintöön sisältyvä ensimmäinen lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

1.

Laki**sotilaskurinpitolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilaskurinpitolain (331/83) 40 §, muutetaan 2 §:n 3 momentti, 9 §:n 2 momentti, 12 §, 33 §:n 3 momentti, 6 luvun otsikko, 34—37 ja 39 §, 42 §:n 1 momentti ja 44 § sekä lisätään 8 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

2 §

Kurinpitomenettelyssä ei voida määrätä arestia. Kurinpitosakkoa voidaan määrätä kurinpitomenettelyssä enintään viideltätoista päivältä.

8 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

9 §

Sotilasvirkaan tai -toimeen koulutettavalle oppilaalle saadaan 1 momentin estämättä määrätä kaikkia tässä laissa tarkoitettuja kurinpitoseuraamuksia arestia lukuun ottamatta, jollei asetuksessa toisin säädetä.

12 §

Oikeus määrätä kurinpitosakko tai varoitus on joukko-osaston komentajalla ja häntä ylemmällä kurinpitoesimiehellä. Lisäksi joukkoyksikön komentajalla ja perusyksikön päälliköllä on oikeus määrätä asevelvollisena palvelevalle varoitus.

33 §

Arestia saa tuomita alle 18-vuotiaalle henkilölle vain, milloin on ilmeistä, ettei hän muuten sopeudu sotilaskuriin.

6 luku

Kurinpitovalitus ja kurinpitomenettelyn valvonta

34 §

Kurinpitoasiassa määrättyyn kurinpitorangeistukseen ja poissaolokieltoon saa hakea

muutosta valittamalla (kurinpitovalitus) siitä sotilasoikeudenkäyntilain 5 tai 6 §:n mukaan määräytyvään toimivaltaiseen yleiseen tuomioistuimeen.

Muuhun kurinpitoasiassa määrättyyn kurinpito-ojennukseen kuin poissaolokieltoon ei saa hakea muutosta valittamalla.

35 §

Valitus on tehtävä kirjallisesti ja valituskirjelmä on toimitettava viimeistään viidentenä päivänä sen jälkeen, kun kurinpitoesimiehen päätös on annettu asianomaiselle tiedoksi, kurinpitorangeistuksen määränneelle kurinpitoesimiehelle tai 34 §:ssä tarkoitetun tuomioistuimen kansliaan. Valituskirjelmän saa edellä tarkoitetun ajan kuluessa toimittaa myös asetuksessa säädetyille muulle viranomaiselle, jonka on välittömästi toimitettava se edellä tarkoitettulle kurinpitoesimiehelle. Tuomioistuimen on välittömästi ilmoitettava edellä tarkoitettulle kurinpitoesimiehelle valituskirjelmän saapumisesta.

(2 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

Kurinpitovalituksen katsotaan tulleen vireille tuomioistuimessa silloin, kun 2 momentissa tarkoitettut asiakirjat ovat saapuneet tuomioistuimen kansliaan. Tuomioistuimen on viivytyksettä annettava valittajalle ja sotilasoikeudenkäyntilain 4 §:ssä tarkoitettulle syyttäjälle tieto käsittelyn ajasta ja paikasta (poist.).

36 §

(1 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

Kurinpitovalituksen käsittelyssä noudatetaan, mitä sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettujen rikosasioiden käsittelystä on säädetty. (Poist.)

37 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

39 §

(1 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

(2 mom. *poist.*)

(2 mom. kuten 3 mom. valiokunnan mietinnössä)

rangaistusta suorittaessaan velvollinen otta-
maan osaa palvelukseen.

— — — — —

44 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

42 §

Aresti pannaan täytäntöön päävartiossa tai
rangaistun ollessa vartioituna. Ellei arestia tuo-
*mittaessa toisin määrätä, rangaistu on aresti-*Voimaantulo- ja soveltamissäännös
(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Helsingissä 14 päivänä maaliskuuta 1990

Vappu Säilynoja

Marja-Liisa Löyttyjärvi

Pauli Uitto

EDUSKUNNAN
PUOLUSTUSASIAINVALIOKUNTA

Liite

Helsingissä

9 päivänä marraskuuta 1989

Lausunto n:o 2

Toiselle lakivaliokunnalle

Toinen lakivaliokunta on 19 päivänä syyskuuta 1989 päivätyllä kirjeellään pyytänyt eduskunnan päätöksen mukaisesti puolustusasiainvaliokunnalta lausunnon hallituksen esityksestä n:o 100 eräksi sotilasoikeudenhoitoon liittyviksi laeiksi.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina hallitusneuvos Pekka Pitkänen puolustusministeriöstä, toimistopäällikkö Kalevi Klefström pääesikunnasta, sotilaslakimies Hannu Tuomola Etelä-Suomen sotilasläänin esikunnasta, eversti Yrjö Honkanen ja luutnantti Harri Kekkonen Savon prikaatista, pääsihteeri Eero Sutinen Suomen varusmiesliitosta ja eduskunnan oikeusasiamies Jacob Söderman.

Käsiteltyään asiaa lähinnä puolustusvoimien toiminnan kannalta puolustusasiainvaliokunta esittää kunnioittaen seuraavaa.

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan sotilaskurinpitolakia ja sotilasoikeudenkäyntilakia muutettavaksi siten, että kurinpitomenettelyssä määrättyyn rangaistukseen voitaisiin hakea muutosta valittamalla siitä yleiseen tuomioistuimeen. Muutoksenhaku käsiteltäisiin normaalissa rikosasioiden käsittelyjärjestyksessä ja valittajalla olisi oikeus olla läsnä asian käsittelyssä.

Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, joka oikeuttaisi puolustusministeriön paikallisten olosuhteiden vaatiessa antamaan valittajan läsnäolo-oikeutta rajoittavan määräyksen.

Sotilaskurinpitolain 40 §, jonka mukaan joukko-osaston komentajalla on oikeus muu-

toksenhausta huolimatta määrätä aresti heti täytäntöön pantavaksi välttämättömän kurin, järjestyksen tai turvallisuuden säilyttämiseksi joukossa, ehdotetaan kumottavaksi.

Valiokunnan kannanotot

Valiokunta toteaa, että puolustusvoimien kannalta lakiesitysten keskeisin asia on sotilaskurinpitolain 34 §:n mukainen muutoksenhakumahdollisuus kurinpitorangaistukseen. Muutoksenhakuun liittyvä tuomioistuinkäsittely on osaltaan omiaan parantamaan asevelvollisten oikeusturvaa ja näiltä osin hyväksyttävissä. Viime vuosina on puolustusvoimien sisäisenä muutoksenhakumenettelynä tehty tarkastuspyyntöjä ylemmälle kurinpitoesimiehelle noin 100 kappaletta vuodessa, jota määrää lainmuutos saattaa hiukan lisätä.

Asevelvollisten oikeusturvan kehittämisessä on myös huolellisesti ja ammattitaidolla tehty esitutkinta varsin tärkeä. Tästä syystä valiokunta yhtyy 31 päivänä tammikuuta 1989 mietintönsä jättäneen oikeusturvatyöryhmän ehdotuksiin esitutkintahenkilöstön lisäämiseksi ja koulutuksen tehostamiseksi.

Valiokunnan saamien selvitysten mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kannalta ongelmallisin asia on sotilaskurinpitolain 40 §:n kumoamisen myötä poistuva mahdollisuus arestin välittömään toimeenpanoon. Tällä kohden ongelmia saattaa ilmetä erityisesti viimeisinä päivinä ennen varusmiesten kotiuttamista, jolloin tehtävistä rikkomuksista seuraava rangaistus voidaan muutoksenhaun kautta lykätä toimeenpantavaksi kotiuttamisen jälkeen. Rangaistuksen siirtymisestä seuraava arestin muuntuminen maksuksi tulee osaltaan

myös lisäämään eriarvoisuutta, sillä aikaisemmin palvelusaikana tehdyn vastaavan rikkomuksen osalta ei muuntamismahdollisuutta ole.

Edellä mainituista syistä valiokunta pitää lakiesitysten mukaisia nopeutetun oikeuskäsittelyn mahdollisuuksia välttämättöminä. Tätä puoltaa myös kokemusperäinen tieto siitä, että viivyttelemättä toimeenpantavalla ojentamisella on enempiä rikkomuksia ennaltaehkäisevää vaikutusta.

Valiokunta on myös todennut yhteiskunnallisesta kehityksestä aiheutuvan tarpeen tarkastella ajoittain eri rangaistusmuotojen tarkoituksenmukaisuutta. Esillä ovat tällöin olleet muun muassa ankarana koettavan arestirangaistuksen mahdolliset vaikutukset mielenterveyteen sekä erot eri rangaistusmuotojen vaikutavuudessa. Valiokunta paneekin tyydytyksellä merkille, että puolustusministeri on asettanut työryhmän selvittämään kuluvan vuoden loppuun mennessä sotilaskurinpitolain seura-

musjärjestelmän toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Valiokunnan mielestä kurinalaisuuden säilyttäminen on sotilaallisissa organisaatioissa välttämätöntä. Puolustusvoimien johtamiskulttuuria on tulevaisuudessa kuitenkin edelleenkin pyrittävä kehittämään kannustavien keinojen käytön edistämiseen pakotteiden sijasta.

Valiokunta toteaa vielä, että lakiesitysten mukaiset tarkastustoimenpiteet lisäävät jonkin verran virkamiesten työtä ja saattavat aiheuttaa suurempaa merkitystä omaavien asioiden käsittelyn jäämistä vähemmälle huomiolle. Kaiken kaikkiaan esitykset eivät kuitenkaan merkittäväällä tavalla tule muuttamaan puolustusvoimien kurinpidon edellytyksiä.

Edellä esitetyn perusteella puolustusasiainvaliokunta esittää kunnioittavasti,

että lakiehdotus hyväksyttäisiin muuttamattomana.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Miittinen, varapuheenjohtaja Uitto sekä jäsenet

Björklund, Holvitie, Joenpalo, Joutsensaari, Jääskeläinen, Laine, Lax, Paavilainen, T. Roos, Siuruainen ja Vuoristo.